

## HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.



*Adatok az 1644-ik évi hadjáráshoz.* Rákóczy György Esterházy Miklós nádor ellenségeskedése ellenére is megmaradt fejedelmi székében, sőt azt még fiának is biztosította, ki az 1642-ik évi márczius 4-én tartott gyulafehérvári országgyűlésen utódjául választatott. Ily módon megerősödvé, most már hajlandóbb volt a francia és svéd követek azon ismételt felhívásának engedni, hogy a protestantismus védelmére a császár ellen fegyvert fogjon. Erre pedig ok volt elég; mert az eddigi békekötéseknek a vallásszabadságra vonatkozó részeit az udvar mellőzte s a sérelmek ellenében még a hatalmas nádor sem tudott orvoslást szerezni; alkalmat pedig egyrészt a svédek diadalai, másrészt a felsőmagyarországi rendek elégtelensége nyújtott. Csak a török volt még az akadály, mert a porta 1642-ben a császárral új békét kötven, Rákóczynak a hadjáratra engedélyt nem adott. A francia és svéd követek fáradozása azonban nemcsak a fejedelemtől ért célzt, ki 1643 április 16-án a szövetséget megkötötte, de a portánál is, mely Rákóczynak az engedélyt 1643 december végén megadta.

A fejedelem az országos hadakat 1644 február 1-ére Kolozsvárra rendelte és február 2-án hadaival megindult. A főoszloppal maga a fejedelem Nagyváradnak, egy másik oszloppal Zsigmond fia Nagy-Károlynak, a harmadikkal legtehetségesebb vezére Kemény János Szatmárnak tartott. Magyarországi hadai Piskoltnál Bakos Gábor alatt gyülekeztek.

Rákóczy február 16-án Nagy-Kállót megadásra kényszerítvén, innen bocsátotta ki felhívását a magyar nemzethez, hogy az alkotmány és vallásszabadság kiküzdésére zászlói alá siessen. Serege rövid idő alatt 70.000 főre emelkedett s oszlopai diadalmasan nyomulnak előre. Szatmár, Szendrő, Kassa, Fülek, Szécsény és Léva egymás után behódoltak. A császár e támadásra nem lévén elkészülve, oly későn nyult védőrendszabályokhoz, hogy az erdélyiek diadalait megakadályozni

nem tudta. Április havában végre *Pucheim* és *Göcz* tábornokok alatt öt gyalog- és tizenöt lovasezred, összesen 14.000 főnyi erővel vonult be Magyarországra, míg a nemesi felkelés *Esterházy Miklós* nádor alatt *Nyitra*n gyülekezett.

Ezen időszakból maradtak reánk *Révai László főhadbíztos* levelei, a melyeket gróf *Esterházy Miklós* nádorhoz intézett 1664. márczius és április havában. Összesen tíz darab van, a melyek közül az első 1664. márczius hó 15-éről kelt és ez a tartalma :

«Nagyságod engem *Himpergrül* azzal bocsátott, hogy a németseg *Fejérhegyre* jön bé országunkba. Ezután 2.-da *Martii* azt parancsolja, hogy készen várjam őket prófonttal *Ujhely* táján, mert arra jönnek ki *Hradistyérül*. Tegnap megint ebéd előtt két levelét Nagyságodnak vettem *Liptai* követtül, mellyekben írja Nagyságod hogy megint emerre mennek, és hogy siessek Nagyságodhoz. Kihez képest én, falatozván, megindultam *Beczκόbul*, s im ezen órában érkeztem *Szombatba*. Holnap talán beverekedhetem *Posonba*, noha senki sem biztat véle. Bizony ha lehetne szárnyat csinálnék magamnak, éczaka is mennék ha lehetne, de nappal is gond most járni. Itt én kevés dispositiót hallok, a városiak az ezer *mécz* lifztet felsüttetik, de a többit, hogy csak lifztté tegyék is, lehetetlennek mondják. Nagyságodat kérem, ha lehet, a kapuval várjanak meg. Ezzel *Isten* éltesse Nagyságodat. *Szombatban* 15. *Martii* Anno 1644. 6 hora.»

Meglehető nagy időközzel következik a második levél, a mely ekként szól :

«Nagyságodat kérem, ha *consultus*, mind a két had szálljon ki mezőre közel, innét osztán prófontolhatnánk őket jobban ; itt el sem férnek, s ki is pörzselik nagy kárral magokat. *Obefter Mercz*-nek ez igen tetszenék, de az iffjoknak nem ; egyébaránt is kárhoztatja az ilyen *commendát*. *Szombati*aknak Nagyságod levelét megküldém. *Irok* én is nekik, de ha ma s holnap ide nem hozzák a kenyeret, azután oda érkezvén a hadak, el nem hozhatják, és így koplalni jönnek ide. A mint im nem régen érttettem, a generál *quártélyemfeter* ezeket a hadakat ki akarja szállítani falukra ; mutatta is *Egresdi* uramnak a *quártélyokat*, de velem semmit sem beszéllett errül. Nagyságod méltóztaffék disponálni mindenekrül ; mind ők, s mind én csak Nagyságodtul várunk ; ha mi jól esik Nagyságodnak tulajdonítatik, s ha valami fogyatkozás történik, azért én lakom. Csak idején érthefsem Nagyságod akaratját, tellyes erőmmel igyekezem azt véghez vinni ; eróm fölött nem ajánlhatom magamot, öt kenyérrel öt ezer embert nem elégíthetek.»

«*Ghicziné* affzonyom megholt, minden substantiája *Balassi Simonva* fog szállani, feles bora gabonája vagyon Kürtön, *Balassinak* is volt ott majorsága. Ha tetfzik Nagyságodnak, az illyet pro communi köllének elfoglalni s meg is örzeni, prófontmester viselné gondját, egyébaránt bizony elé nem mehetünk. Az én assecurációmra ha adnának is gabonát, nem vefzek; azután éntőlem várnák meg.»

«A lektikát alá hozatom; csakhogy ma *Tari Ferencz* oly hírt hozott hogy valami csónakos embere ment Bitteséről Nagyságodhoz, aki azt mondotta hogy már nálók vannak az Urnak előjárói. Nagyságodat kérem, mindenekrül méltóztafsék parancsolni jó üdein. Ezzel Isten Nagyságodat éltefse sokáig. *Galgócz* 2. Aprilis. Anno 1644.»

Április 8-án két levelet is irt Réwai. Az első így hangzik:

«Az Nagyságod küldötte hírekkel mentem *Pucham* uramhoz; arrul nem is gondolkodik, hogy el ne verjék mieink *Kapronczait*. Ott létemkor hivatá magához *György király* póstáját. Csak azt mondá néki, hogy ajánlása szerint örömet megmutatta volna neki az ő föl-sége ármádiáját, de *Kapronczai* uram tött benne egy kis akadékot. De rövid nap szép mezőben meg fogja láthatni ha akarja. Azomban amaz ajánlotta magát erdélyi módon; emez csak azt mondá kedvetlenül (mert megtanítottam volt): *quantum permittet servitium Suae Majestatis, ego etiam libenter serviem Dominationi Vestrae*, és ezzel expediálta. Értvén, hogy egy óráig akar itt mulatni, őrző német jancsárokat rendeltem ajtajához, a kik hirem nélkül senkit ne bocsásanak hozzája. Mivel póstán megyen, mondák néki, hogy nem szükséges az kísérő. Ezzel Isten éltesse Nagyságodat sokáig. *Galgócz*, 8. Aprilis.»

A második levél tartalma szószerint ez:

«Tizenegy óraker hozák ezeket a leveleket kezemhez, mellyeket Nagyságodnak küldöttem. Akarja Groff *Pucham*, hogy az innétső fzeren mentek portyára a mieink. Ha mi hírt hallok felőlek, Nagyságodnak értésére adom. Nagyságodat kérem, vagy négy lovast küldjön ide, mert a hírek majd sűrűn jönnek, s nincs kinek vinni az leveleket. Vagy százezer font kenyeret parancsoljon Nagyságod Szombatiaknak sütetni mingyarást, mert itt ugyan semmi kenyeret nem süthetünk. Lisztet hagyhatunk itten, s ha innét eltakarofzunk, megsüthetik s utánunk hozhatják, ha körül nem vesznek bennünket. Azt a kenyeret csak akkor osztanánk közikbe, a mikor indulnunk köllének. Ezzel Isten Nagyságodat éltesse sokáig. *Galgócz*, 8. Aprilis. Anno 1644.»

Április 9-én is két levelet irt, és pedig:

1. «Obester *Staal* a ki *Földvárival* csatára ment ez éjjel ir Groffinak, adja tudtára, hogy az ellenség ötezer lóval *Illavánál* át ment a *Vágon*, ugy érti hogy *Galgócz* felé akarna jönni más szeren. Irt néki, hogy utána menjen valahol tanállja. Irt tesseni *Herczegné*-nek is, *Morvába* is, hogy ha valahogy arra rohannának, készen tanálná őket. *Illavai* hidra haragfzik, az urakra is, fzerencse ha füstöt nem vet, mert az a hire, hogy magok el jöttek a hidség mellett s a hidat keményre csinástatták otthon. Ir öfölségének is felöle. Mikor *Lednicze* táján volt is, azt mondja, hogy mind *Illésházi* uram, s mind az több körül lakozó nemefség küldtek jöttek hozzá, ökegyelmök nem; még fogdostak is az öfölsége szoldátiba. Ugy látom ezennel megvásik fogok belé. Nagyságod küldjön poftákat ide bizony megfogatkozunk benne. Ezzel Iften éltefe Nagyságodat.»

«*Galgócz* 9. Aprilis. Anno 1644. *Révai* Lálzáló.»

«Gróff uram Nagyságodnak ajánlja alázatos szolgálatját, maga nem írhatott Nagyságodnak.»

2. Vevén Nagyságod levelét, azonnal Generálishoz mentem, azomban hozák *Földvári* levelét is, melyet Nagyságodnak küldöttem. <sup>1</sup> Maga

<sup>1</sup> Illustrissime Domine Comes, Domine mihi observandissime. Hodierna die circa 9. matutinam à *Beczko* appulimus, ubi etiam exercitus per illustrissimam dominationem vestram nobis post abscessum submissus se nobis adjunxit. Certo per exploratores sumus edocti, quod, ad unam *portya* 800, et ad aliam per terminas *Trencsin* 500, excurrissent. Residua pars eiusdem exercitus ad *Besztercze* Balasianam stativam habet: numerantur circiter 5000, omnes hastati. — Quibus perceptis jam plane movemus, ea intentione, ut ambas *portya*, vel alterutrum, prouti occasio affulserit, aggrediamur; quibus peractis, et ponte *Illavensi* occupato, si sic videbitur, residuam etiam eorum partem sine cunctatione agrediamur. — Hęc sunt, quę Illustrissimę Dominationis Vestrae de nos-

Méltóságos Gróf Úr, a mai nap reggelén, 9 óra körül, *Beczko* alatt csatlakozott hozzánk a távozásunk után Méltóságod által küldött segédhad. Kémeinktől biztosan érlesültünk, hogy egyik *portyával* nyolcszázan, a másikkal a *trencsényi* fürdőkön át ötszázan vonultak ki. Ugyane sereg többi része pedig *Balassiéek Beszterczéje* mellett táboroz; vannak vagy ötezeren; mind kópjasok. — Ezeket értvén, már éppen indulunk, oly czélzattal, hogy mindkét *portyán*, vagy az egyikén — ahogy a szerencse kedvez — rajtüssünk; ez megtörténvén, és az *illavai* hidat elfoglalván, a sereg többi részét is késedelem nélkül megtámadjuk. — Ezek volnának, a miket helyzetünkről Méltóságoddal közlendőnek itéltem. *Beczko* várából 1644 április 8.

nem írhatott Nagyságodnak, orvoffágot vett magához, holnap eret vágat. Ezek ha mind öfzve gyűlnek, nyolcz napra való prófontot háromszáz ezer font kenyeret köll adni nékik; bárcsak két fzáza lehetne meg kenyérül, fzázát lifztül toldhatnánk. Ezt csak akkor fogjuk nékik adni, a mikor meg köll indulnunk, itt penig semmi kenyeret nem süthetni. Azt a két százezer fontot mikorra köllenék *szombatiaknak* elkészíteni, Nagyságod tudja jobban, indulásunk előtt csak harmadnappal hozhatnák bé. Sót Nagyságod küldjön; azt is csak akkor adnánk nékik. Nagyságod írja meg mennyire valót adhat. Ezzel Iften éltelése Nagyságodat. *Galgócz* 9. Aprilis. 9. hora.»

A leghosszabb levele pedig ez:

«A mi portyásink felől semmi hírünk nem jöve, nyilván semmi bizonyost nem tudnak írnya. Beczkóbul bizonyosan írják hogy *Kapronczait* 7. Aprilis megvendéglette Befzterczén *Balassa Simon*, elhittem valóba meg is adja az én Rozinémnek kürti gazdálkodásért, sajnálni fogja feleségem kilencz fáz birkáját, de csak magok maradhassanak szegények békével, nem törődöm semmit is rajta. Ürmélyt volt még fzegény nénémnek gabonája, s harmincz hordó bora; Nagyságod viseltelése gondját, csak úgy véfz már az el. Széna itt igen fzükséges a fíftzvfelőkért, Nagyságod küldjön egynehány fzekérrel nem jó volna innét oda fzekereket küldeni; ha meg tanulnak az útját, fegyverrel sem verhetnék el onnét őket. Zabra is nagy fzükség vagyon.»

«Nagyságodat kérem irjon egy kis levelet csejthei fíftztartókra maga, *Nádasdi* uram rézférül nyolczat, *Homonnai* uramrul négy jó juhász legényeket adnának. Magamé lesz 12. Közönséges jóban hadd fzolgaljanak ezek is, igen fzükségesek lefznek. Ételökről én provideálok, a jószág adjon valami költséget nékik. Ugy látom a dispositiókat Nagyságos Uram, hogy *Galgócz*nál tovább is készülnk, a kihez én fölöttébb készületlen vagyok, s e' tudva semmi úton ezt a galibát

tra statu intimanda esse judicavi.

Ex arce *Beczko* 9. aprilis 1644.

Illustrissimæ Dominationis Vestre servitor addictissimus Nicolaus *Földvári*.

Kivül: Illustrissimo Dno Dno Joanni Kristophoro Comiti a *Puchaim* Sacræ Cæs. Regiæque Majestatis Exercituum Vice-Marshalco Generali etc. Dno mihi gratiosissimo.

Méltóságos Uraságod legkészségesebb szolgája *Földvári* Miklós.

Kivül: Méltóságos gróf *Puchaim* János Kristóf úrnak, ő cs. és kir. felsége hadai generális altábornagynak stb., legkegyelmesebb uramnak.

fejemre vállalni nem mertem volna, mert mind elmém s mind erszé-nyem fogyatkozását tudom. Táborozáshoz nékem semmi készü-letem nincsen, hogy ne írjak egyéb alkalmatlanságrul. Bitanggal élni nem fzeretek, eddig is mind pénzen éltem, kin nem kevésé álmélkodnak az emberek; a mig jószágombul hozhatnak mind könnyebb, azután ha Nagyságod módot nem mutat állapotomban, nem tudok hogy el élni. Szolgám annyira való nincsen, a ki zsákmányozhafson. Ezt én Nagyságos Uram csak csupán Nagyságod parancsolatjára vállaltam magamra, közönséges jóért, kevesebb részem lévén nékem abban má-soknál, kevesebbet mívelhettem volna. Trencsin vármegye a minemű ezer forintot adott volt kezemhez Turócznak segítségére, abbul én alkalmasint költöttem, mert líftet hagytam volt Turóczban ezer mecczig kézfíteni, ökröket vétettem, bort szerzettem, a ki elhíttem mind oda vagyon. Szombatban itt is vétettem 400 forint ára hust a fzdátoknak, remélvén hogy a falukra felvetett pénzbul helyére tehe-tem; de azokon semmit sem várhatok, mert ki elfzaladt, kin voltak hadak, és így tartottak fától hogy azt a pénzt csak magán szükségemre fordítottam, úgy Turóczot is meg fogyatkoztatjuk. Én Nagysá-gos Uram utoló pihenésemig minden tehetségemmel akarok Nagysá-godnak szolgálni, csak leheffen becsületes állapotban. Ezek mindnyá-jan Nagyságod után én reám néznek, mindenért reám futnak, azt tudják hogy itt is a *Generalis Commissariusnak* annyi autoritása s állapota vagyon mint másut. Nagyságodat alázatosan kérem megbo-csálson hogy ez egyfzer állapotom felől sok gondjai között busítom Nagyságodat. Ezzel Isten Nagyságodat élteffe sokáig. *Galgócz*, 10. Ap-rilis. Anno 1644.»

A nyolczadik levélnek csupán a toldaléka tartalmaz értékesebb adatot: «Kegyelmes Uram! Mint járának az mieink, megérti Nagy-ságod ez irásbul, gróf uram secretáriusával fordittatván meg, mert fölöttébb rofz az irás. Holnap azok vissza jönnek, nem tudom, a rabokat hova parancsolja Nagyságod tenni. Ezzel Isten éltesse Nagy-ságodat sokáig. *Galgócz*, 10. Aprilis, 6 óra tájon. Nagyságod alázatos szolgája Révai László.»

«*Faragó* Andrást elfogák, háromfázat levágtak benne, három záfzlót nyertek. — Illovai hidat megégették az mieink.»

Az április 11. kelt levél a kilenczedik, a mely így szól:

«Tegnap estve irtam Nagyságodnak, reménylettem, hogy eddig válafzunk jön reá, mihez tartsuk magunkat. Három óra tájon hozák bé *Faragót* sebesen, szintén akkor érkezék *Kovách György* is; mint jártak *Wadásziék* megérti Nagyságod. Reggel négyezer fegyveressel,

és ezer gyaloggal maga akar kimenni groff *Pucham*, taraczkot is akar vinni. Ha effélék Nagyságod hire s ordinantiája nélkül fognak meglenni, nem tudom ha mind jól esnek-é. Itt az a hire, hogy *Bornemisza* is conjugálta volna magát *Kapronczaiékkal*, ahoz képest derekason akar reájok menni. Nagyságodat kérem, sietve parancsolja hova tegyük a magyar hadakat; *Wadásziék* is effelé jönnek. Öt zázlót nyertek, a mint beszéli *Ujheli* uram *Faragótul*, de szerencse ha Nagyságod kornétáját emezektül el nem nyerték. *Faragót* már kézbe espékeltte egy német által, feje is sebes, nem akarja vala bekötetni magát. Nagyságod parancsoljon mindenekrül. Ezzel Isten éltesse Nagyságodat. *Galgóczon*, 11. Aprilis. Anno 1644. Nagyságod alázasat szolgálja Réwai László. »

Az utolsó levél április 14-én kelt és szövege a következő :

«Kegyelmes Uram! Ma reggel szemben voltam *Marsalk* urammal, sokat discourál az állapotrul, de Nagyságod nélkül semmit sem concludálhat. Mindeneknek előtte kétfáz szekeret kíván prófont alá. Négy öt napra való prófontolást egyátallyába nem javallja. lehetetlennek is mondja sok rátiókbul. Nagyságod mentől hamarabb lehet beszéljen ezekkel; úgy látom egy lépést sem tehetnek Nagyságod nélkül. *Kefenheller* megjött Bécsbül, *Traun* óberster is eljött; arra bízták, hogy ezt a két első embert öfzve hozza, kiről sokat ma korán beszélt *Pucham* uram. *Gallasra* panaszkodik igen, reá is irtak Udvarbul. Azt még tegnap megmondotta Marsalknak, ha Nagyságoddal jól nem fog tudni élni, mindenestül ruináltatik. Prófontmesternek egy derék ember minémű hireket irt Drezdából, ex paribus megérti Nagyságod. Ezzel Isten Nagyságodat éltesse. 14 Aprilis: Anno 1644. »

«Ezt elvégezvén, hozának Beczkóbul leveleket *Szunyogh* uram eljött Beczkóbul, talán Ujváriba ment. Im leveleit Nagyságodnak küldöttem. »<sup>1</sup>

DR. MERÉNYI LAJOS.

<sup>1</sup> Mindannyi egészében sajátkezüleg irt eredeti levél a kismartoni Esterházy hercegi főlevéltárban.